

KS. KAZIMIERZ MACHETA

## DZIEJE ZBAWIENIA WEDŁUG PIOTRA SEMENENKI

Formująca się nowa postać teologii jako historii zbawienia, otrzymała oficjalne zatwierdzenie przez Sobór Watykański II, który po raz pierwszy dla Kościoła Katolickiego posłużył się w formie urzędowej, wyrażeniem teologicznym *historia salutis* (KO 2; DKF 16). Jest ona reakcją na tradycyjną myśl teologiczną, która uważała zbawienie za coś pozahistorycznego, za coś, do czego się dochodzi właśnie dzięki ucieczce od historii i sądziła, że zbawienie przestałoby być sobą, gdyby zostało poddane historii, gdyby stało się historią<sup>1</sup>. „Tylko to co metafizyczne — pisał J. G. Fichte — jest w stanie dać zbawienie, historia nie może go sprawić”<sup>2</sup>.

Próby „uhistorycznienia” teologii spotykamy już w XIX w., zwłaszcza w szkole tybingeńskiej<sup>3</sup>. Podobne starania czyni również polski teolog, nieco zapomniany, Piotr Semenenko (1814-1886), współzałożyciel Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego, równocześnie konsultor Kongregacji Indeksu i św. Oficium. Stara się on ukazać z jednej, przedmiotowej strony, że chrześcijaństwo jest tajemniczym procesem dziejowym, urzeczywistniającym w czasie i przestrzeni wielki Boży plan stworzenia i zbawienia

---

<sup>1</sup> Por. C. Bartnik. *Historia zbawienia indywidualna i subiektywna*. W: *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*. Lublin 1973 s. 77. Literatura dotycząca problematyki historii zbawienia jest bardzo duża. Wymienimy tylko kilka prac tytułem przykładu. C. Bartnik. *Teologia historii według Leona Wielkiego*. Lublin 1972; tenże. *Teilhardowska wizja dziejów*. Lublin 1975; O. Bourgeois. *Le salut comme discours*. Lyon 1975; J. Bur. *Sens chrétien de l'histoire. Initiation au mystère du salut*. Paris 1973; K. Löwith. *Weltgeschichte und Heilsgeschichte*. Stuttgart 1953; A. Luneau. *L'histoire du salut chez les Pères de l'Eglise*. Paris 1964; K. Rahner. *Weltgeschichte und Heilsgeschehen*. W: *Schriften zur Theologie*. Bd V. Einsiedeln 1962 s. 115-135; R. Schulte. *Theologia und Heilsgeschehen*. Essen 1969; K. G. Steck. *Die Idee der Heilsgeschichte*. Zürich 1959.

<sup>2</sup> *Anweisungen zum seligen Leben*. Berlin 1912 s. 98.

<sup>3</sup> Por. J. Zaremba. *Inkarnacyjne ujęcie dziejów zbawienia według J. A. Möhlera*. „*Studia Teologiczne*” 2:1979 s. 97-112.

ludzkości<sup>4</sup>, a z drugiej podmiotowej, że teologia chrześcijańska winna poznawać i interpretować dzieje ludzkie przeszłe, obecne i przyszłe<sup>5</sup>.

Myślenie historyczne Semenienki przejawia się od początku jego twórczości. Już w r. 1838 pisze do B. Jańskiego: „Codzień mocniej przekonuję się, że historia i filozofia, to tylko dwie strony jednej rzeczy — ducha ludzkiego w myśleniu i działaniu”<sup>6</sup>. W kilka lat później w swej syntezie filozoficznej, określa cechy myślenia historycznego. Polega ono na śledzeniu rozwoju rzeczy od początku do końca, a więc jej przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, albo jej przyczyny, środków i celu<sup>7</sup>.

Źródła idei historyczności stanowią dla Semenienki Ojcowie Kościoła, a zwłaszcza św. Augustyn, którego dzieła pilnie studiował będąc na leczeniu w Afryce<sup>8</sup>. Jednak pierwszą inspirację dla filozoficzno-historycznego myślenia Autora stanowił Hegel, którego filozofia w pewnym okresie jego życia stanowiła przedmiot fascynacji<sup>9</sup>. Duży wpływ miał także na niego historiozoficzny i mesjanistyczny nurt rodzimej filozofii Hoene-Wrońskiego, Trentowskiego, a zwłaszcza Cieszkowskiego, z którym wiele razy kontaktował się osobiście i listownie<sup>10</sup>.

Powyższe źródła inspiracji historycznej spowodowały, że Semenienko wprowadził do swej filozofii i teologii kategorie historyczne i w ten sposób reprezentuje w jakimś sensie historiozbawczy nurt teologii.

## I. STRUKTURA DZIEJÓW

Semenienko zdecydowanie odcinał się od racjonalnego ujęcia, które czyniło historię zespołem przypadkowych następstw samowolnej działalności jednostek czy narodów. Historia powszechna w znaczeniu przedmiotowym, którą nazywa „dziejami”, jest wspólnym dziełem Boga i człowieka. „Dzieje tedy — pisze Semenienko — są zobopólnym działaniem i zobopólnym stwarzaniem. Bóg i tutaj jest pierwszą przyczyną i prawdziwym Stwórcą, bez Niego nic stać się nie może; ale do jego działania, jako współnik, przy-

<sup>4</sup> *Historiozofia. Ogólny rzut oka na Dzieje*. „Przegląd Poznański” 35:1863 s. 365-394; 36:1863 s. 265-309; *Wyższy pogląd na historię Polski (Myśl Boża w jej dziejach)*. Kraków 1892; *San Pietro autore della civiltà*. Roma 1868.

<sup>5</sup> Por. *Historiozofia* s. 368.

<sup>6</sup> *List P. Semenienki do B. Jańskiego 17 III 1838*. W: P. Smolikowski. *Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*. T. 2. Kraków 1893 s. 91.

<sup>7</sup> *Tractatus elementaris philosophiae*. Mps Archiwum Księży Zmartwychwstańców w Radziwiłowie Mazowieckim (dalej AZR).

<sup>8</sup> Por. M. Piątkowski. *Semenienko Piotr*. W: *Hagiografia Polska*. T. 2. Poznań 1972 s. 317.

<sup>9</sup> Piątkowski, jw. s. 318.

<sup>10</sup> P. Semenienko. *Dziennik*. T. 3. Mps AZR s. 67, 80, 89, 101, 126, 133.

puszczona jest istota rozumna i wolna”<sup>11</sup>. Najwyższą rację i podstawę dziejów, w przeciwieństwie do racjonalnego rozumienia, umieszcza Semenenko poza ludzkością w Bogu, a w szczególności w planie Bożym. Uzależnia w ten sposób cały proces dziejowy od czynnika transcendentnego, przyjmując providencjalną interpretację dziejów.

#### 1. PLAN BOŻY JAKO OSTATECZNA RACJA I PRZYCZYNA DZIEJÓW

W myśli teologicznej Semenenko ważne miejsce zajmuje idea planu Bożego. To, co Ojcowie greccy nazywali ekonomią, a łacińscy *dispositio* i *dispensatio*<sup>12</sup>, Autor nazywa planem Bożym. Myśl o planie Bożym zawdzięcza prawdopodobnie A. Möhlerowi, którego dzieła znał i oceniał bardzo pozytywnie<sup>13</sup>. Möhler określał historię jako rozwój Bożego planu wychowania ludzkości<sup>14</sup>.

Planem Bożym, zdaniem Semenenko, jest „idea”, „myśl” Boża, która jest Istotą Bożą. Istota Boża jest wzorem dla stworzeń wielokrotnie i różnorodnie, dla każdego z nich z osobna i w inny sposób. Cała rzeczywistość stworzona, jak i każdy poszczególny byt ma swój wzór w Bogu. Dlatego Autor wyróżnia dwa rodzaje Bożego planu; ogólny, obejmujący świat jako całość i szczegółowy, odnoszący się do poszczególnych bytów. Plan Boży rozumiany jako całość, to myśl Boża o całym dziele stwórczym i zbawczym<sup>15</sup>.

Semenenko akcentuje również trynitarny aspekt Bożego planu. Bóg również jako Trójca Osób, jest przyczyną wzorcą wszystkich stworzeń. Egzemplaryzm trynitarny urzeczywistnia się w aspekcie zarówno indywidualnym jak i zbiorowym<sup>16</sup>.

Boży plan spełnia nie tylko funkcję wzorca względem rzeczywistości stworzonej, jest on — pisze Semenenko — racją i podstawą wszystkich bytów stworzonych, początkiem i jedyną ich przyczyną w płaszczyźnie zamiaru, sprawczynią ich istnienia, ruchu, ukierunkowania, rozwoju i pełnego urzeczywistnienia<sup>17</sup>. Spełnia funkcję sprawczą i celową, nie bezpośrednio, lecz za pomocą odpowiedniej idei stworzonej, jaką Bóg umieszcza

<sup>11</sup> Wyższy pogląd s. 5; *Historiozofia* s. 366.

<sup>12</sup> Por. C. Bartnik. *Teologia historii według Leona Wielkiego*. Lublin 1972 s. 95.

<sup>13</sup> *List P. Semeneki do B. Jańskiego*. W: Smolikowski, jw. s. 60, 142.

<sup>14</sup> Zaremba, jw. s. 104.

<sup>15</sup> *Credo. Chrześcijańskie prawdy wiary*. Kraków 1885 s. 155, 161 n., 178; *Biesiady filozoficzne*. II Rabbi. „Przegląd Poznański” 28: 1859 s. 60; *Le pape et son infallibilité dans sa cause première et éternelle et sa dernière consequence*. Mps AZR s. 8.

<sup>16</sup> *Le pape* s. 9-22.

<sup>17</sup> *Credo* s. 179.

w jestestwie bytów w chwili stworzenia. Bóg stwarzając jakąś istotę, umieszcza jej jestestwo w nicości, jako jak gdyby punkt, w którym składa ideę, wzór, czyli swoją myśl o niej odpowiadającą naturze tego jestestwa. Idea ta stanowi rzeczywisty początek rzeczy, ponieważ wzięta ze świata wzorów i umieszczona w nicości, daje początek istnienia realnego danej rzeczy. Myśl ta, jest czynnikiem intelektualnym i stanowi wewnętrzne prawo obejmujące całe ich istnienie i rozwój. Rozwojem istot żywych, niższych od człowieka, a także życiem tego ostatniego w zakresie nie podlegającym woli stworzonej kieruje w sposób konieczny. Autor nazywa ją rozumem obiektywnym. Rozwojem zaś człowieka, idea Boża kieruje nie w sposób konieczny, ale wolny. Wyznacza mu nie tylko stan ostateczny, ale również cały program rozwoju z uwzględnieniem wszystkich czynników warunkujących ich życie<sup>18</sup>. Dlatego w zależności od rodzaju istot stworzonych, Autor wyróżnia dwa sposoby realizacji Bożego planu. Istoty stworzone w stanie ostatecznej doskonałości bytowej i nie podlegające wolnej woli, urzeczywistniają myśl Bożą w sobie od razu w całości. Istoty stworzone w stanie niepełnym, a zatem żyjące, osiągają pełne urzeczywistnienia myśli Bożej przechodząc przez różne stadia rozwoju. Nadto życie stworzeń materialnych, nie podlegające ingerencji stworzeń rozumnych, powstaje i rozwija się dzięki wyłącznemu działaniu Stwórcy, natomiast życie stworzone duchowe tylko początek swego istnienia zawdzięcza Stwórcy, do dalszego zaś stworzenia siebie i osiągnięcia ostatecznego stanu musi przyczyniać się przez świadome i wolne współdziałanie z Bogiem<sup>19</sup>.

Plan Boży wyznacza również cel ostateczny dziejów. Semenenko mocno akcentuje celowość, a tym samym sensowność rzeczywistości dziejowej. Celem dziejów jest podobieństwo Boże zrealizowane w aspekcie indywidualnym i zbiorowym, czyli przez osobę i całą ludzkość. Człowiek już w momencie stworzenia posiada w sobie coś z Boga, mianowicie zarys i plan podobieństwa. Ma się ono rozwinąć i w pełni urzeczywistnić w historii. Pełne podobieństwo Boże, w aspekcie indywidualnym, polega na przebóstwieniu ludzkiej natury i zjednoczeniu osoby z Osobami Bożymi<sup>20</sup>.

Semenenko zwraca także uwagę na zbiorowe podobieństwo Boże, eksponując w nim podobieństwo trynitarne. Wszystkie osoby ludzkie z których każda będzie w wieczności doskonała sama w sobie, mają jako całość utworzyć wyższe; ponadindywidualne, wspaniałe odwzorowanie Boga

<sup>18</sup> Tamże s. 161, 185, 191; *Organon*. Mps AZR s. 39, 50.

<sup>19</sup> *Credo* s. 200 n.; *Biesiady filozoficzne* s. 59 n.

<sup>20</sup> *Kazania na niedziele i święta roku kościelnego*. T. 1-4. Lwów 1913 t. 1. s. 4; *Życie wewnętrzne*. Lwów 1931 s. 12, 230; *Ćwiczenia duchowne*. Kraków 1903 s. 175, 185 n., 239, 353.

Trójjedynego. Określa je jako całkowite podobieństwo Boże, które odtworza „stany” i „oblicza” Boga i stanowi wieczną harmonię wszystkich typów ludzkich<sup>21</sup>. Pojedynczą osobę i całą ludzkość w stanie zbawienia i ostatecznego upodobnienia do Boga, Semenenko nazywa „światem duchowym”, stworzonym przez Boga i człowieka, który jest celem, a zarazem przyczyną i powodem dziejów<sup>22</sup>. Boży plan wyznacza nie tylko cel ostateczny dziejów, ale i sposób jego realizacji. Pełni więc rolę dyrektywno-celową i dynamiczną<sup>23</sup>.

## 2. MIŁOŚĆ TREŚCIĄ BOŻEGO PLANU

Istotną treść Bożego planu Semenenko interpretuje w aspekcie miłości. Wybierając za punkt wyjścia zdanie: „Bóg jest miłością”, widzi w nim narzędzie zgłębienia tajemnicy Boga i człowieka. Inspirowana tym tekstem refleksja nad innymi wypowiedziami Objawienia, pozwala mu w miłości ujrzeć najgłębszą tajemnicę Istoty Boga, rację jego trójosobowości, prawo jego wewnętrznego życia, oraz ostateczną rację dzieła stwórczego i zbawczego oraz prawo jego działania na zewnątrz<sup>24</sup>.

Stwarzając człowieka na swój obraz i podobieństwo, Bóg uczynił go przede wszystkim istotą zdolną do miłości. Cała struktura i dynamika człowieka, jego osoba i natura, duch i ciało, przyrodzoność i nadprzyrodzoność, całokształt warunków i okoliczności jego bytowania, urządzone zostały w ten sposób, by był istotą, która może kochać i być kochaną. W zjednoczeniu przez miłość z Bogiem, a w Bogu z innymi zbawionymi, widzi Semenenko ostateczny cel człowieka, który Bogu przynosi najwyższą chwałę i realizację jego Królestwa, a człowiekowi najwyższe szczęście. Miłość jest także drogą do celu, wewnętrznym prawem życia, potwierdzonym przez prawo pozytywne, a umożliwiającym i wspieranym w swej realizacji przez działanie łaski. Miłość stanowi najwyższy akt ludzki, skupia w sobie wszystkie inne, wypowiada się przez wszystkie władze natury i przynosi najwyższe szczęście. Jest najwyższą wartością życiową i najpełniejszym wyrazem osoby. Cały świat stworzony z wszystkimi elementami przyrodzonymi i nadprzyrodzonymi za jedyny cel i sens swego istnienia ma nie co innego, jak służyć człowiekowi jako środek rozwoju miłości i pomóc mu do ostatecznego zjednoczenia z Bogiem. Pogląd Semeneki na całą rzeczywistość Boską, ludzką i pozaludzką, zbudowany jest wokół miłości jako najwyższego prawa<sup>25</sup>.

<sup>21</sup> *Credo* 178-181; *Historiozofia* s. 382; *Wyższy pogląd* s. 9-11; *Ćwiczenia* s. 265, 365.

<sup>22</sup> *Historiozofia* s. 367; *Wyższy pogląd* s. 7.

<sup>23</sup> *Credo* s. 180; *Ćwiczenia* s. 316.

<sup>24</sup> *Credo* s. 75, 83-87, 183.

<sup>25</sup> *Ćwiczenia* s. 256; *Credo* s. 173, 202.

## 3. DZIAŁANIE MORALNE CZŁOWIEKA JAKO CZYNNIK DZIEJOTWÓRCZY

Do tworzenia dziejów dopuszczony jest również człowiek, jako czynnik podporządkowany i nierównorzędny. Człowiek mając preegzystencję wieczną, ale tylko jako myśl, idea Boża, przez akt stwórczy zaczyna istnieć jako rzecz, jednak nie w pełni doskonałą, lecz rozwijając się przez całe życie ziemskie, ma osiągnąć u kresu realnie ten stopień doskonałości, jaki w myśli Bożej posiadał idealnie <sup>26</sup>.

Semenenko opisuje trzy stany natury ludzkiej; stan natury integralnej, doskonałej podniesionej do płaszczyzny nadprzyrodzonej i przeznaczonej do nieba; następnie, stan natury upadłej, i w końcu, stan natury czystej. Z faktu czystej hipotetyczności trzeciego stanu wyprowadza pełne konsekwencje. Ponieważ stan taki nigdy nie istniał, należy życie człowieka rozpatrywać na płaszczyźnie nadprzyrodzonej. Nadprzyrodzoność człowieka sprawia, że nie jest nigdy kimś gotowym, ale rozwija się przez egzystencję. Od momentu zaistnienia człowiek aktualizuje się przez rozwój, który Semenenko przedstawia wieloaspektowo: od jestestwa do formy, od myśli Bożej do rzeczy Bożej, od wewnętrznej pustki do pełni, od zarodka do całkowitego życia, od obrazu Bożego do pełnego podobieństwa, od zaczątku miłości do całkowitego zjednoczenia z Bogiem. Rozwój człowieka ukazuje również Semenenko jako autorealizację. Człowiek urzeczywistnia samego siebie, „współtworzy i współtworza siebie a zarazem dzieje”. Samourzeczywistnienie się człowieka jest koniecznością jego natury, a więc i do natury jego należy „historyczność”. Mimo że natura ludzka ma wymiar nadprzyrodzony, jest również związana z historią. W historii bowiem tworzy własną egzystencję i ona jest miejscem kształtowania człowieka ku wieczności <sup>27</sup>.

Semenenko, gdy idzie o stosunek człowieka do historii, obiera drogę pośrednią wbrew skrajnym poglądom, które uznają człowieka za substancję metafizyczną, nieraz o egzystencji wiecznej i nadprzyrodzonej, bardzo luźno związanej z działalnością doczesną; lub przeciwnie, traktujące człowieka jako sumę poszczególnych działań i okoliczności. Dla Autora człowiek jest metafizyczną substancją, ale również bytem związanym z historią.

Elementem dziejotwórczym od strony człowieka jest działanie moralne, czyli działanie rozumne i wolne, które Semenenko nazywa „czynem”. Przez czyn człowiek nie tylko rozwija własną osobowość, ale również realizuje cel dziejów, jak również wprowadza zmiany w świat materialny, przeobrażając go na swój obraz i podobieństwo. Spośród wszystkich

<sup>26</sup> *Credo* s. 117, 179; *Cwiczenia* s. 6, 365.

<sup>27</sup> *Credo* s. 56 nn, 63, 109 n, 215, 233; *Życie* s. 346; *Historiozofia* s. 365; *Ojciec nasz*. Kraków 1896 s. 128; *Klucz*. Mps AZR s. 25, 38.

aktów i czynów najważniejsza jest miłość, która skupia w sobie, urzeczywistnia i dopełnia wszystkie inne. W miłości widzi Semenenko ostateczne uzasadnienie ludzkiej wolności <sup>28</sup>.

Całość egzystencji historycznej, Semenenko zdaje się sprowadzać do jednej „sprawy ludzkiej”. Działanie się w sensie kosmicznym lub przyrodniczym, nie jest — jego zdaniem — w pełni historyczne. Dzieje, to przede wszystkim dzieje ludzkie, a dzieje ludzkie, to znów dzieje nadprzyrodzone, czyli dzieje zbawienia. Dlatego też za początek dziejów uważa moment, kiedy człowiek otrzymał przykazanie Boże ukazujące mu drogę rozwoju <sup>29</sup>.

## II. DZIEJE STWORZENIA I ODKUPIENIA

Dzieje są stwarzaniem ostatecznego podobieństwa Stwórcy i odbywają się w ustawicznym dialogu Boga i człowieka. W tym dziele człowiek współpracuje jako istota wolna i może odmówić współdziałania. W dziejach ludzkich, które miały zmierzać jednokierunkowo i bez przeszkód do swego celu, pojawił się fakt odmowy współpracy człowieka, czyli grzech. Istotą grzechu pierwotnego był akt niemiłości, a pierwszym jego skutkiem zerwanie miłości między osobą człowieka a Bogiem <sup>30</sup>.

Grzech i jego skutki spowodowały to, że dzieje przestały zmierzać do właściwego celu, a zaczęły podążać w kierunku przeciwnym, ku potępieniu. Stało się tak dlatego, że natura ludzka uległa zepsuciu i jej życie stało się wrogie życiu nadprzyrodzonemu. Następnie człowiek utracił nadnaturę, ten ośrodek kontaktu z Bogiem i równocześnie *principium* działania nadprzyrodzonego. Wreszcie grzech spowodował utratę nadprzyrodzonego przedmiotu życia. To wszystko spowodowało, że człowiek przestał współtworzyć z Bogiem swej indywidualnej i powszechnej historii zbawienia. Rozpoczął dzieje „samoniszczenia” dzieła Bożego i własnego <sup>31</sup>. Semenenko twierdzi, że gdyby nie było odkupienia, nastąpiłby koniec dziejów niedługo po grzechu <sup>32</sup>.

Grzechu i jego skutków nie mógł naprawić ani indywidualny człowiek, ani cała ludzkość. Konieczna była specjalna interwencja Boga w dzieje. Fakt grzechu nie zmienił celu dziejów, ale środki prowadzące do niego. Bóg nie stwarzałby człowieka, gdyby ponownie nawiązanie zerwanej miłości było niemożliwe, i dlatego natychmiast podejmuje dzieło naprawy <sup>33</sup>.

<sup>28</sup> *Życie* s. 288, 344-348; *Cwiczenia* s. 141, 188; *Credo* s. 252-256.

<sup>29</sup> *Historiozofia* s. 372.

<sup>30</sup> *Credo* s. 244, 250 n, 257-260.

<sup>31</sup> *Historiozofia* s. 365.

<sup>32</sup> *Tamże* s. 368; *Credo* s. 227.

<sup>33</sup> *Credo* s. 265 n; *Ojciec nasz* s. 67 n.

Bóg w Starym Testamencie w swej łaskawości troszczył się o ludzkość, zachowując jednak całkowicie swoją transcendencję<sup>34</sup>. Lecz w dziejach świata pojawił się absolutnie nowy czynnik, skoro Syn Boży zstąpił z nieba i do swojej boskiej natury przyjął skażoną naturę ludzką. Dzięki historycznym czynom dokonany przez Chrystusa, Bóg otrzymał pełne zadośćuczynienie oraz zostały wytworzone pewne dobra dzięki którym natura ludzka może być naprawiona i zbawiona. Człowiek otrzymał w przebóstwionej naturze ludzkiej nadprzyrodzony przedmiot życia<sup>35</sup>. Dzięki temu człowiek został wyrwany z dziejów grzechu i na powrót, współdziałając z Bogiem może realizować dzieje zbawienia. W ten sposób w dzieje stworzone czyli dzieje grzechu zostały włączone dzieje odkupienia.

Semenenko nie odróżnia dziejów zbawienia od tzw. „dziejów świeckich” Jest tylko jedna historia ludzkości, która jest historią zbawienia dzięki temu, że w nią wszedł Syn Boży. Każdy czyn człowieka, jako dzieło osoby, pozostaje zawsze w relacji do zbawienia, gdyż człowiek ukonstytuowany został do nadprzyrodzoności. Dlatego historia ludzka, tworzona przez Boga i człowieka nie ma celu naturalnego. W zależności od współpracy z Bogiem człowiek dokonuje swego zbawienia albo nie współpracując naraża się na jego utratę. Dlatego podwójny los czeka człowieka, szczęśliwy albo nieszczęśliwy. Stąd też historia zbawienia płynie jakby podwójnym torem, faktycznego zbawienia i niezabawienia. Istnieje w niej moment antagonistyczny, obok wznoszącej się linii zbawienia, odsłania się równocześnie linia negacji i odmowy, linia grzechu. Dlatego istotnym elementem dziejów jest walka dobra ze złem. Ta rzeczywistość walki w dziejach jest, zdaniem Semenenko, najlepszym dowodem faktu historycznego grzechu i odkupienia<sup>36</sup>.

W realizujących się dziejach zbawienia, Semenenko wyróżnia pewne etapy. Etapy te wyznaczone są specjalnymi interwencjami Bożymi w historię i tworzą nową jej sytuację i zapoczątkowują nowy jej okres. Idea pedagogii Bożej, opiera się na założeniu, że Opatrzność Boża tworzy przełomowe momenty wtedy, kiedy ludzkość jest najwięcej zagrożona przez zło. Opierając się na tych podstawowych wydarzeniach dziejów zbawienia dzieli je na trzy epoki: pierwsza — zakon przyrodzony aż do Abrahama; druga — od Abrahama do Chrystusa; trzecia — od Chrystusa do końca świata<sup>37</sup>. Pierwsza epoka, to etap prawa naturalnego. Prawo naturalne, które było prawem miłości, zostało wszczepione w naturę pierwszych ludzi. Po grzechu pierwotnym świadomość prawa miłości

<sup>34</sup> *Kazania* t. 1 s. 7 n; *Historiozofia* s. 372 nn.

<sup>35</sup> *Credo* s. 242, 247; *Ojciec nasz* s. 67; *Ćwiczenia* s. 177, 350.

<sup>36</sup> *Historiozofia* s. 368-374.

<sup>37</sup> *Tamże* s. 374.



stopniowo wygasa. Bóg stawał się coraz bardziej niewidomym przedmiotem miłości, a miłość potrzebuje obecności swego przedmiotu. Pozostawiona człowiekowi silna potrzeba miłości dała początek dewiacji ku przedmiotom widzialnym. Człowiek zaczął ubóstwiać materię<sup>38</sup>. W wybranym przez siebie momencie Bóg wkroczył w historię z wyraźnym zewnętrznym przykazaniem, przypominającym właściwy przedmiot miłości. Tym momentem było przymierze z Abrahamem. Na tym przymierzu opierają się późniejsze przymierza z Mojżeszem i Dawidem<sup>39</sup>.

Następny etap to wcielenie. Przykazanie wyrażone słowem nie wystarczyło. Bóg-Człowiek stał się widzialnym żywym przykazaniem pośrednikiem i przedmiotem miłości, a zarazem autentycznym komentarzem dawnego przykazania<sup>40</sup>. Jest to już ostateczny etap dziejów zbawienia. Chrystus przez swoje wcielenie, życie, śmierć i zmartwychwstanie wprowadza w dzieje coś definitywnego, trwałego. Żadne inne wydarzenie w dziejach świata nie będzie miało takiej doniosłości. W Chrystusie plan Boży osiągnął swój cel i wypełnił się w swej istotnej treści. Zadaniem Kościoła jest przenieść te treści na całą ludzkość<sup>41</sup>.

### III. REALIZACJA DZIEJÓW ZBAWIENIA W CHRYSZTUSIE

Chociaż wszystkie działania Boże na zewnątrz są wspólne całej Trójcy, to jednak Syn Boży stanowi jakiś specjalny punkt odniesienia do świata i historii<sup>42</sup>. Nie tylko Syn jako osoba Boża odnosi do siebie wszelką historię. Na swój sposób czyni to samo również ciało Syna. Chrystus jako Bóg i człowiek ma istotny wpływ na historię. Człowieczeństwo Syna Bożego i Jego historia jest podstawą istnienia powszechnej historii: [...] Cała historia jest Chrystusa dziełem, ponieważ cała historia zależy od Jego życia”<sup>43</sup>.

#### 1. WCIELENIE JAKO ZWIĄZEK BÓSTWA Z HISTORIA

Prawdziwym Bogiem, według Semeneni, jest Bóg żywy, interweniujący i zatwierdzający się w historii<sup>44</sup>. Interwencja Boża w historię dokonywała się od początku jej istnienia. Jednak zaistniał szczególny moment,

<sup>38</sup> *Kazania* t. 2 s. 93 n; *Męka i śmierć Pana naszego Jezusa Chrystusa*. Kraków 1903 s. 37.

<sup>39</sup> *Historiozofia* s. 374; *Credo* s. 216.

<sup>40</sup> *Kazania* t. 2 s. 91-96, 171.

<sup>41</sup> *Ojciec nasz* s. 67 n; *Historiozofia* s. 386-394.

<sup>42</sup> *Ojciec nasz* s. 25.

<sup>43</sup> *Kazania* t. 4 s. 33.

<sup>44</sup> *Tamże* t. 1 s. 81.

w którym bóstwo niejako związało się z historią. Tym momentem było wcielenie Syna Bożego. Wcielenie i całe dzieło Chrystusa ukazuje Semenenko w świetle ekonomii Bożego planu, rozpoczynającego się z chwilą stworzenia, a kończącego się sądem ostatecznym. Najpierw, moment czasowy wcielenia zapoczątkowuje czwartą epokę czyli środkową dziejów. Ten fakt sprawia, że wcielenie jest środkowym i centralnym momentem całej historii ludzkiej, do którego zewsząd jednakowo blisko. Następnie wcielenie zbiega się z faktem największego upadku ludzkości<sup>45</sup>. Wcielenie jest koniecznym warunkiem zbawienia, gdyż inaczej nie mogło by ono dotrzeć do skażonej natury ludzkiej. Zbawcza funkcja Chrystusa polega m.in. na oddaniu ludziom przebóstwionej natury ludzkiej jako przedmiotu życia<sup>46</sup>.

Naturę ludzką Chrystusa przedstawia Semenenko jako konkretnie istniejącą i pełną treści historycznych, skutkiem tego Chrystusa uważa za „najhistoryczniejszą osobę historii”<sup>47</sup>. Człowieczeństwo Chrystusa zostało wzięte z doczesnej historii materialnie i jednorazowo. W konsekwencji wcielenie nie jest ahistoryczne, ale jest to najściślejszy związek Boga z bytem historycznym, z człowiekiem.

## 2. MĘKA I ŚMIERĆ CHRYSYDUSA JAKO CENTRALNE WYDARZENIE

Dzieło zbawcze Chrystusa obejmuje wiele momentów, od usunięcia głównych przeszkód oddzielających człowieka od Boga, do odnowienia i przemienienia skażonej natury ludzkiej, zdolnej na nowo realizować podobieństwo Boże. Realizuje je Chrystus przez swoje pośrednictwo „wstępujące” i „zstępujące”. Pośrednictwo „wstępujące” polega na zaśluczynieniu Bogu przez oddanie mu należnej czci i dobrowolnym przyjęciu kary. Przez pośrednictwo „zstępujące”, Chrystus oczyszcza skażoną naturę, przywraca jej nadnaturę i przynosi nadprzyrodzony przedmiot życia<sup>48</sup>. To pośrednictwo zbawcze Chrystus zrealizował w całym swoim życiu”, [...] to, co rozpoczęło Boże Narodzenie, to tegoż Chrystusa zakończyło Zmartwychwstanie”<sup>49</sup>. Mimo, że Semenenko całemu życiu Chrystusa przypisuje wartość zbawczą, to jednak najważniejszą i najbardziej brzemionną w skutki była męka i śmierć Chrystusa, która stanowi centrum jego historii i równocześnie historii świata<sup>50</sup>.

<sup>45</sup> *Historiozofia* s. 380.

<sup>46</sup> *Życie* s. 18, 32.

<sup>47</sup> *O Chrystusie Bogu*. W: „Przegląd Poznański” 23:1857 s. 117.

<sup>48</sup> *Credo* s. 242 n; *Męka* s. 8, 18; *Ojciec nasz* s. 67-70.

<sup>49</sup> *Credo* s. 241.

<sup>50</sup> *Męka* s. 9.

## 3. ROZPIĘTOŚĆ HISTORYCZNA ZBAWCZEGO DZIEŁA CHRYSYTA

Wcielenie, życie Chrystusa, Jego męka i śmierć, choć są to fakty jednorazowe, określają jednak los wszystkich ludzi i wszystkich czasów. Tajemnice Chrystusa dotyczą każdego momentu historii, a tym samym historii każdego człowieka.

a) *Zbawcze pośrednictwo w Starym Testamencie*

Od początku świata realizuje się plan Boży zbawienia ludzkości. Mimo że fakt wcielenia jest związany z późniejszym momentem historii, nie przekreśla zbawienia dla ludzi poprzedzających pojawienie się Zbawcy. Czasy przed jego przyjściem są również objęte jego pośrednictwem. Chrystus swoje pośrednictwo w stosunku do czasów uprzednich wypełnia w potrójnej formie; jest przedmiotem obietnicy, celem „epoki starej”, zasadą usprawiedliwienia<sup>51</sup>. Dzięki obietnicy Zbawiciela i wiary w nią, historia ludzka nie skończyła się po grzechu pierworodnym, ale stała się historią zbawienia<sup>52</sup>, człowiek został „poniekąd zatrzymany na stanowisku nadprzyrodzonym”<sup>53</sup>.

Chrystus jest celem Starego Przymierza. Czas do przyjścia Chrystusa nie jest pozbawiony sensu, jest przyporządkowany i służy Jemu. Wszystkie wydarzenia zapowiadały, przygotowały i tłumaczyły historię Jezusa, „[...] każda chwila Chrystusa ma przeszłość za proroka, a całą przyszłość za świadka, każda chwila sięga początku dziejów ludzkości i zarazem stoi u ich końca”<sup>54</sup>. Semenenko w ten sposób ustawia fazy dziejów zbawienia, że antytypem Starego Prawa jest ziemską historią Jezusa, która z kolei jest typem historii Kościoła.

Związek dawnej ludzkości ze Słowem Wcielonym ma charakter nie tylko duchowy, ale i ontyczny. Chrystus jest Głową wszystkich ludzi i Głową Kościoła istniejącego od wieków. Ten ontyczny związek Chrystusa z ludźmi żyjącymi przed Wcieleniem jest przyczyną ich usprawiedliwienia<sup>55</sup>.

b) *Zbawcze pośrednictwo w czasach Kościoła*

Każde wydarzenie z życia Chrystusa, czyli każda jego tajemnica posiada stronę zewnętrzną, która przeminęła z czasem historycznym i wewnętrzną, która trwa na zawsze i dzięki łasce jaką wysłużyła wywiera zbawczy wpływ na ludzi<sup>56</sup>.

Chociaż element zewnętrzny przeminął, to jednak i on odnosi się do

<sup>51</sup> *Historiozofia* s. 381.

<sup>52</sup> *Historiozofia* s. 369.

<sup>53</sup> *Życie* s. 16.

<sup>54</sup> *Kazania* t. 4 s. 33; *Męka* s. 51.

<sup>55</sup> *Życie* s. 17.

<sup>56</sup> *Cwiczenia* s. 173-176; *Życie* s. 73 n.

historii ludzkości jako wzór. Równoległe do egzemplaryzmu trynitarnego, występuje u Semenienki egzemplaryzm chrystologiczny i to zarówno indywidualny, jak i zbiorowy. Polega on na odwzorowaniu przez jednostkę i przez historię ludzkości życia Chrystusa. „Życie Boga-Człowieka jest tym wzorem, którego naśladowanie stanowi dobrą stronę, przekręcanie i psucie złą stroną historii”<sup>57</sup>. Dzieje chrześcijaństwa, w swoich trzech głównych okresach; rozwoju chrześcijańskiego uczucia (w. I-VIII), rozumu i myśli (w. VIII-XVII) oraz woli i działania (od w. XVII), podobne do rozwoju człowieka od dzieciństwa poprzez młodość do dojrzałości, są odwzorowaniem życia Chrystusa<sup>58</sup>.

Chociaż przeminęła historia Chrystusa i wydarzenia związane z Jego osobą, to jednak trwa „siła” tych wydarzeń, powodująca skutki zbawcze i w jakiś sposób uobecniająca całe dzieło zbawcze Chrystusa<sup>59</sup>. Zbawczym tajemnicom brakowało naszego współdziałania, dlatego też Chrystus uobecnia je, byśmy mogli brać w nich udział żywy i aktywny<sup>60</sup>. Możliwe jest to dzięki Kościołowi, który jest środowiskiem uobecniania tajemnic Chrystusa przez naukę i sakramenty święte<sup>61</sup>.

Uwzględniając wspomniane i omawiane stwierdzenia Semenienki, można słusznie powiedzieć, że dzieje zbawienia, to historyczna realizacja odwiecznego planu miłości, zmierzająca do przebóstwienia ludzkości, ostatecznego upodobnienia i zjednoczenia jej z Bogiem w miłości, dokonująca się w ustawicznym dialogu Boga ofiarującego zbawienie w Chrystusie i człowieka przyjmującego Chrystusa i współdziałającego z nim. Ta koncepcja dziejów zbawienia Semenienki ma charakter chrystocentryczny. W Chrystusie widzi centrum historii na równi dostępnej każdej jednostce i każdej grupie osób. Chociaż główne wydarzenia zbawcze Chrystusa przeminęły i jako takie są niepowtarzalne, to jednak ciągła jest ich moc rzucająca na całość historii ogólnej i indywidualnej bez względu na czas i miejsce. Dzięki temu, każda jednostka ma w istocie jednakowy dostęp do centrum tej historii, do Jezusa. Powtarzanie historii Boga-Człowieka w życiu Kościoła i każdego chrześcijanina jest głównym zadaniem i równocześnie czynnością zbawczą. Ten chrystocentryzm dziejów zbawienia Semenienki pozwala uniknąć niejednej trudności, w jakie wnikają się współczesne systemy ewolucyjne (np. T. Teilhard de Chardin), dla których właściwy sens osiągają dopiero ludzie u szczytu tej powszechnej ewolucji, a nie u jej początków.

<sup>57</sup> *Historiozofia* s. 272.

<sup>58</sup> Tamże s. 373 n.; *Wyższy pogląd* s. 13-16.

<sup>59</sup> *Ojciec nasz* s. 67.

<sup>60</sup> *Życie* s. 53, 67-72, 216.

<sup>61</sup> *Ćwiczenia* s. 342.

## HISTORY OF SALVATION BY PIOTR SEMENENKO

## Summary

An attempt at „historization” of theology is done by the outstanding Polish theologian of the 19th century, Piotr Semenenko. He views human existence, human cognition and the very Christianity in the historical aspect as the history of salvation.

The history of salvation is the historical realization of the age-long God's plan, which is carried out in the common action of God and man. The aim of history is divinization of mankind and its unification with God and unification in „itself” through love. Since man, as a free being, refused to cooperate with God, in the history a cataclysm occurred taking the shape of sin and its consequences. Sin „destroyed the history of creation” which ceased to tend towards its proper aim and directed itself „towards nothingness”. The turning point in history was the redemption done by Christ, which changed the course of history and in the history of sin tending to a fall included another trend, namely the history of salvation. Hence history flows in a double stream: salvation and unsalvation, and the struggle between good and evil is their inner law.

The history of Salvation has a Christicentric character. The events connected with Christ are a necessary condition for the history to exist, and although they are past, their power still continues, and it has a bearing on the whole of history. The repetition and presentation of the God-Man's history in the life of the Church and of every Christian is the main task and at the same time a salutary act.